

19990

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

ÖLAND

Ventlinge

7/5 1949

Sjöman, Gotthard, 1949

Svar på ULMA:s frågelista 19 Nödbröd

14 bl.4:o

19990
06661

Landsmålsarkivets frågelista 19.Öland,
Ventlinge.

Om nödbröd, & nödfoder.

Det kunde hända i gamla tider att vid svåra tork-
 är att folket fick se till att få något att dryga
 ut säden med har användes flasseknopp -
 väl rengjord kvickrot, samt Kurumiris,
 Gökboxor/Gullivor & Koraljer, dessa ämnen
 gjordes iärdning genom att tvätta dem i vatten
 samt att sjära å hvarsta däm mycke smott, samt
 torka däm noga å hant, så var att blanda
 detta med säd vad slag som fauns, samt
 mala ihop detta till mjöl på Väderkvarnen.

Landsmålsarkivets frågelista. 19.

Jag alldeles bortglömde att framställa tvänne värdefulla trädslag som väres^{bräde}frälda & planterade här, vilka givit folket ett gott hantlag i så^{vick} (nöd, som Godår ända in i senare tider, nämligen Oxeln. & Hagstörnen & nyponbushen. för sina värdefulla frukter, Bär) i allsynnerhet Oxeln. Oxelbären då di torkats & malits till mjöl, var nära nog likvärdige Bågen, ett gott bröd blevo av dessa, med lite inblandning av Råg. Likaså bären från Hagstörnen (var en stenfrukt men gick att mala till mjöl rätt bra.) vilka om di malades mycket fint blev gott till Pannekakor & Gröt, - samt doppa^{sis} till potatis kokt, samt salt strömming kokt ovanpå potatisen i Grytan, det har jag smakat på, fast ej tvung i nödär, kunde, om man var riktigt duktig med att valla Gässen fårmas att koka en sådan Säs, jag tror 3 gonger under min reppväxtid, de var då att själv skaffa till dessa hagbär, & laga till dem med Förtuning & malning, var mycket besvär därmed. Oxelbären voro mer lätthanterliga, di fannas ju på träden vid gården. i nödär var dessa bären ovärderliga både att koka soppor av, samt till bröd, di hade mera smak av säd då di blevo därtill beredda, än några andra Gredikuser. Nypon kommo därnäst i smak & duglighet.

MS-108.

Landsmålsarkivets frågelistor. 19.Öland.
Ventlinge

Därla nödbröd motte kunnat ätas rätt bra efter vad jag hört berättats av gamla folk. Bäst blev därla bröd om Bryggjäst användes vid baket, vilket skulle ske medan de brann i elgen, var ej så bra att baka som vanligt - med stora tjocka bröd samt i uppeldad ugn, de vanliga sättet att baka bröd här i ju tunnare kakorna gjordes ju bättre, där främmande smaken & lukten av de inblandade främmande ämnena liksom drog ut ur kakorna vid baket påstods det ävenså var att sedan de tunna bröden torkat, så var bra att steka upp dem på ett stekjärn i fett, & lite mjölk eller smör, vilket som fanns att tillgå, då så vis brödet blev behandlat så gästas att brödet blev riktigt gott. denna metod användes även av den fattigare befolkningen även i goda år för att spara sådan till framtiden.

Landsmålsarkivets prägelistor. 19.

Swåra år, en särskild platts var i socknarna här på Öland att lagra uggv en del säd för kommande hårda år, detta var merändels kyrktornet i socknen, någon gång i något annat passande hus i någon by, alla i socknen här, voro skyldiga att gå till under goda år med att insamla nödämnen samt torka dem i solen för att lagra uggv där där säden lagrades uggv, var de flitiga så kunde de se framtiden an med gott mod, att söka möta hunger, vilket kanske ej var så sällan på den tiden för 2 a 300 år sen, vilket urkund är vet berättat om. Här vid Öland föngades omgärd gott om sill a fisk, så någon egentlig hunger var ej fråga om här, men inne i landet förekom nog hunger rätt så ofta efter vad man hört berättats visserligen fans god tillgång där på skogsbär - vilka nog kom väl tillpass många gånger.

Landsmålsarkivets frågelistor. 19.

Tong eller Tröör i landslaget av sjön försöktes som nödfoder, när de var onjuttbart både för människor & djur, likaså en hausväxt som kallades slak, liknar hö fast är platt som plena skoband växer i vikar vid Ölandskusten blir upp till 60 & 80 cm. långt är också otugligt, endast liksom Tröör att köra i komposten att reutna till godning. Missväxtar kallades här Torhår - nödår, hårda år. Frostår som tog där uppådde säden då där spårade upp ur jorden, förekom där stora vattensamlingar funnas även här & mosmarker voro, är nu helt borta för södra Ölands vidkommande sen^{ut} dikning skjett från såna platser. I gamla tider hade folket att genomgå flera svårigheter av skilde slag.

Hand.
Ventränge

Landsmålsarkivets frågetistor. 19.

Godår, Medelgottår. Flördår - Nödår - svältår

Jär har vi ett rikligt gott år, nu behöves ej att äta nödbröd,
 / Sädenylag nämt förat / ett snällt år på spannmål - mindre gott
 år, nödbröd^{öpp} kallades och hårdtuggår. Bröd endast
 av Råg eller vete, kallades Guds-bröd användes i -
 Godår, Bark till bröd fanns ej att tillgå här på söra
 öland, när eners smott hakat kunde och använ-
 das till brödmjöl i blandning av mjöl av säd.
 Dricka av Enebär å även av eners blev riktigt
 gott att dricka samt att koka soppa eller
 välling utav, med lite Bihänning uti samt
 bra med kummin, där väder villd här, är gott
 i Groot Rågbröd. Många fattiga familjer här
 som levde hela åren på soppa av nygron
 å enebär samt kumming å hänung, torrade å
malde nygron till mjöl ilag med lite säd var ej
ävent många som utdrogde sitt sädesförråd -
med sådant, ända in i vår tid.

Landsmålsarkivet Uppsala 19990
G. Sjöman 1949. VENTLINGE

ÖL.

Frgl. 19

Landsmålsarkivets frågelistor. 19.

De sista jag har mig bekant om inblandning av nödväxtor var i slutet av 1870-talet då av entorparna med en liten jordlapp på ungefär 3.4. tunnland mager jord ligger i utkanten av socknen han drogde uträgen med köisprot hörde jag mina föräldrar tala om.

Med ordet nödfoder menas allt jämtöver som kunde komma till användning att drugga ut liosmedlen med för både människor & djur. Ävenså jälsfoder fick ofta tillgripas även förekom dät för att spara de ordinära ämnena med. Jag hörde som ung pojke min gamla farmor tala om att hon & hennes barn var ute i Hasselmarkerna & plockade Hasselknosar flera säckar därav, för dels eget, & så för försäljning, varje år brukade användas en liten del vid vårt brödbak av henne även under Godår flou var då ungefär 85 år gammal. dag 1885 s. 86.

Öland.⁸
Ventlinge.Handsmålsarkivets frågelistor. 19.

18.
 På våren efter ett hårdt vår utseendät prä
 många kreatur bedrövlig isynnerhet då en
 lojj å lat bonde var här i gården.

knappst att de arna djuren räddes med rumpen
 då sådes att djuren var skräna riktigt vår-
 skräna å utjumpyade på både vott å tort.

ett utsvullet kreatur kallades skrieka,
 då bark förekom i brödet så var de Tallbark
 har jag hört, här på orten fans ej något så-
 dent att tillgå Gran å Ek bark var för
 geroning, oduzlige att äta både för djur
 å människor. Bark togs i svaltiden i lekkan
 som de sådes. — flänga bark, så mycket

bark fans ej här att tillgå på grund av
 skogsbrust. Barkmålen, Barkåkra
 Barkström alla i Småland som
 jag hört. Att bereda prima Garubark
 var ett konstigt göre var mycket noga arbetet —

Öland.
Ventlinge 9Landsmålsarkivets fragelistor 19.

Dän bark som skulle användas till garvning måste ~~snoris~~ omsorgsfullt torkas. Bark som gränat alldrig så lite var värdetös en enda liten regnshuk i sista delen av torken gjorde hela partiet odugligt, dän skulle torkas i solen samt på en presänning, eller annat slymke, fick ej alls komma i beröring med fukt eller fuktig väderlek. På småland var barktorkning allmän, barken köptes av ugnköpare å betalades bra sändes sedan till Danmark till Garverier där samt betalades bra för grüna ^{väl torkad,} vara. endast Ek å ~~fura~~ Granbark förekom där, att furubark användes till Människor å djurföda har jag hört helt lite om. På småland, som var ett skogland idkades mycke barkläkt, hela byar gingo ut gemensamt för att flå bark å näver, i byens gemensamma skogsmark.

Öland.¹⁰
Ventlinge.

11-20.

Landsmålsarkivets frågelistor. 19.

Hur barken avtog å hur stora stycken som fick förekomma kan jag ej beskriva, ty dät arbetet var helt främmande här män ute i Brittis Columbia arbetade jag något med barkflänning hur stora stycken som helst fick avtagas redskap därtill var ett stålsjett något över en meter i längd, 2,5 m grovt i diameter med en flatsmidd nos, cirka 6,5 m, bred liknande ett stämjärn fast lite krökt, andra ändan var uppstuckad till en knopp ett holla uti vid arbetets utförande, man kunde sedan man blev lite van med dätta järn vräka av barken gä otronligt kort tid genom att från sidan stöta in barkjärnet emellan bark å träd samt bräcka till något, så fick man i ett enda nafs av ett stycke stort som en liten Bords-skiva, all bark var Furubark sånsoldes till.

Öland.
Ventlinge~~M-21.~~Landsmålsarkivets frågelistor, 19.

11.

Tegelbruk för sitt goda bränslevärdes skull nästan som stenkål, man kunde i nödfall smida vid bark, om man krossade där fint, samt blötte på där med vatten, jag hade att rätt ofta begagna furubark istället för stenkål att smida vid i smedjan, vilket gick rätt bra. en furustock 2 alnar lång, 2 alnar diameter blev av 2 vana män med var sitt gott barkjärn avbarkad på omkring en halvtimmestid.

Landsmålsarkivet Uppsala 1990
G. Sjöman 1949. VENTLINGE

ÖL.

Frgl. 19

Den nädige höllt Björnarna på behörigt avstånd från Barkmänskap på 10 a 15 unga raske, kraftiga barkare i skogen, om en björn som varit alldeles stor kommit å fött alla dessa i kring sig så hade de gott allt annat än väl för honom tror jag.

Öland.
Ventlinge.Landsmålsarkivets frågelistor. 19.

12

Att jag ej är insatt i barkafären säger sig självt ty de saknas skog här, men jag har hört berättats därom en del av trovärdigt folk. Att barken måste sorteras ut till vad där passade till var givet, men i detalj ⁺⁺⁺ kan jag ej beskriva det.

Bröd av andra ämnen än bark se föregående uppteck. ~~listor~~. Minnen från nödåren 1812-1868.

Det har berättats mig av min mor, att en bonde ej fick mer än 2 kaggar råg, å sin ägda rätt stora gård i Seberneby ventlinge socken en halv å upp till en tunna Råg var varje ventlingbondes sjörd av råg, 1812 datta ansågs för alldeles uruselt där, 1868 fick Far å mor rycka upp kornsjörden å över ett ⁺⁺⁺⁺ tuntand korn, för att få lite mer foder till vintern.

Landsmålsarkivet Uppsala 1990
G. Sjöman 1949. VENTLINGE

ÖL.

Frgl. 19

Öland.
Ventlinge.Landsmålsarkivets frågelista nr. 19.

Påföljande år eller 1869 blev ett gott år men vag-
he svårt att få utsäde, många bönder fick ej
 $\frac{1}{2}$ del av arealen besädd men liksom vid år 1867
 överkomme ett gott handtag till 1870 både av
 säde å Potatis å boder, så nöden för både folk
 å kreatur blev fort övervunnen, sedan 1868 har
 ej något år varit så svårt ty nödingredienser
 till bröd har ej behövt användas sedan dess,
 mycke tillskives att ~~en~~ en stor del sidlänt
 mark har utnyttjats å dikats ut, de är dyrt
 att å dika å rörlägga men de betalar sig
 bra samt räts fort genom rikare sjödar
 av allt som adlas därå, många bönder har
 bara gott å sett snett på dän som dikats sin
 jord, men fött gå ifrån allt di haft för sin
 liknöjdhets skull, dän senare tiden har ford-
 rat mer å mer inkomst från jorden å allt
 som sammanhänger därmed.

13

Landsmålsarkivet Uppsala 1990
G. Sjöman 1949. VENTLINGE

ÖL.

Frgl. 19

Öland
VentlingeHandsmålsarkivets frågelistor. 19.

De allra värsta med dåliga är ^{är} (då en nybörjare träder till en gård, de är mycket sambehövs för en sådan-eller sådana personer män inkomst saknas, följden blir om flera dåliga är kommer i rad, att humöret blir nedsatt, är ej att undra på, har själv fått smakat därpå i min ungdom, män man skall ej ta tråkigheterna allt för hårt då de började att arta sig rätt så svårt, så solde jag av hela gräppet samt stesk iväg till B. & för några år vilket var min, både lycka & räddning, efter hemkomsten var att börja på nytt vilket gick bra för mig.

Upptecknat av Gotth. Sjöman född i Ventlinge 1869.

Upptecknat i April 1949.

14

Landsmålsarkivet Uppsala 19990
G. Sjöman 1949. VENTLINGE
ÖL.

Frgl. 19